

کتابشناسی توصیفی

کتابشناسی‌های قرآنی

لسمت سوم

شاید ربابی

در بخش اول و دوم این مقاله، کتابشناسی‌های قرآنی معرفی شد. در این قسمت کتابشناسی مقاله نامه‌ها پایان‌نامه‌ها و نرم‌افزارهای قرآنی خواهد آمد. پایان بخش این قسمت، معرفی کتابشناسی‌های منتشره جدید است که در دو شماره قبل نیامده است.

۲ - مقاله نامه‌ها

۲ - ۱ - کتابهای مستقل

۱ - الرفاعی، عبدالجبار. معجم الدراسات القرآنیة. قم: مرکز الثقافة والمعارف القرآنیة، ۱۴۱۳/۱۹۹۳ م، ۸۴۷ ص، ج ۱ - ۲. دو جلد از این اثر تاکنون منتشر شده است. این دو جلد معرفی مقاله‌های قرآنی به زبان فارسی، عربی و اردو را دربر می‌گیرد. جلد‌های بعد، فهرست کتابهای قرآنی را دربر خواهد داشت. این فهرست بر اساس نشریات فارسی، عربی و اردو منتشره در داخل و خارج از ایران تنظیم شده است. مقالات نخست به ۷۲ موضوع کلی تقسیم شده و به ترتیب الفبای نام موضوعات مرتب شده است، و در ذیل هر موضوع مشخصات مقاله‌ها بر اساس حروف الفبای عنوان مقالات آورده می‌شود. نخستین موضوع آل‌البتی فی القرآن و آخرین موضوع اليهود فی القرآن است.

این مقاله نامه در مجموع مشخصات ۴۱۵۰ مقاله را دربر دارد و از هر مقاله این مشخصات ارائه می‌گردد: عنوان مقاله، نام مؤلف، نام نشریه، شماره و تاریخ نشریه، شماره صفحات. در پایان جلد دوم این فهرست نمایه مؤلفان و عنوان مقاله‌ها بر اساس حروف الفبا تنظیم گشته و در برابر آنها شماره صفحه کتاب آمده است. همچنین فهرست نشریات و مجموعه مقالاتی که اساس تنظیم این فهرست بوده، هر یک جداگانه به ترتیب حروف الفبا، ضمیمه جلد دوم این اثر است.

این مقاله نامه با اینکه اثر مهمی در این زمینه است، در عین حال نشریات فارسی داخل ایران کمتر مورد توجه مؤلف محترم آن بوده است. قرآن پژوه معاصر بهاء‌الدین خرماشاهی

را به عهده دارد. مقالات بر اساس حروف الفبای نام پدید آورنده تنظیم شده است و از هر مقاله این مشخصات ارائه می شود: پدید آورنده، عنوان مقاله، نام نشریه، شماره نشریه یا نام مجموعه مقاله، محل نشر، تاریخ نشر، شماره صفحات.

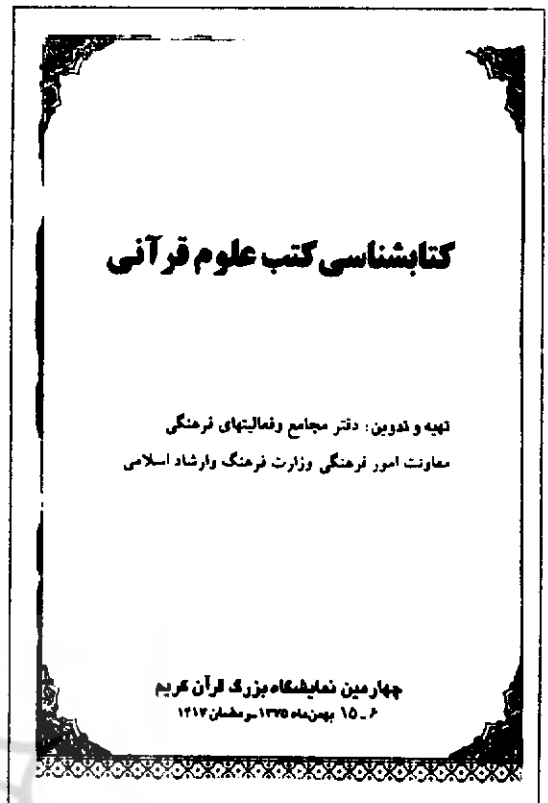
جلد چهارم این فهرست که شامل مقالات منتشره در سالهای ۱۳۵۱ - ۱۳۶۰ می شود، مشخصات بیش از سی مقاله را دربر دارد. در جلدهای اول تا سوم این فهرست مقالات قرآنی معرفی نشده است. گفتنی است در مجموع پنج جلد فهرست مقالات فارسی، که شامل فهرست مقالات فارسی از زمان انتشار نشریه در ایران تا سال ۱۳۷۰ است، ۴۰۳۴۳ عنوان مقاله فهرست شده است. این فهرست، نشریات فارسی منتشر شده در خارج از ایران را نیز دربر می گیرد.

۲- قرآن و قرآن شناسی. فهرست مقالات فرهنگی، تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۶۱ -

فهرست مقالات فرهنگی، مجموعه‌ای از مشخصات کتابشناختی موضوعی مقالات نشریات ادواری ایران است که با توجه به محتوای مقالات طبقه‌بندی و تنظیم می شود. این فهرست ادامه فهرست مقالات فرهنگی ایران است که در سالهای ۱۳۵۵ - ۱۳۵۷ منتشر می شده است که پس از وقفه‌ای سه ساله در غالبی دیگر منتشر می شود. دوره نخست فهرست مقالات فرهنگی در سال ۱۳۶۱ منتشر شد و تاکنون انتشار آن ادامه دارد. این فهرست نخست به صورت فصلی منتشر می شد، سپس در هر ماه منتشر می شود.

فهرست مقالات فرهنگی در سالهای نخست انتشار با نام فهرست مقالات فارسی در مطبوعات ایران منتشر می شد و در ادامه انتشار به فهرست مقالات فرهنگی تغییر نام داد.

در ذیل موضوع قرآن و قرآن شناسی این فهرست، مشخصات کتابشناختی مقالات منتشره در نشریات ایران فهرست شده است. در هر موضوع، مقالات بر اساس الفبای

در این باره می گوید: «راقم این سطور نزدیک به یک صد مقاله نامه قرآنی و قرآن پژوهی در مطبوعات مختلف فارسی نوشته است، که بیش از نیمی از آنها با محدوده زمانی این اثر جور در می آید، ولی نامی و اشاره‌ای به هیچ یک از آنها در این کتابنامه، قسم مقالات، نیامده است.»^(۱)

۲ - ۲ - بخشی از کتاب

۱- افشار، ایرج. قرآن کریم. فهرست مقالات فارسی در زمینه تحقیقات ایرانی، جلد پنجم (۱۳۶۱ - ۱۳۷۰)، تهران: شرکت انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۷۴، ص ۱۶۰ - ۱۶۴.

فهرست مقالات فارسی به کوشش ایرج افشار که شامل مشخصات مقالات فارسی در نشریات ادواری (مجله‌ها، سالنامه‌ها و مجموعه‌ها) است، در ذیل موضوع قرآن کریم مقاله‌های قرآنی نگاشته شده به زبان فارسی را می شناساند.

جلد پنجم این فهرست که مقالات منتشره در فاصله سالهای ۱۳۶۱ - ۱۳۷۰ را دربر می گیرد، معرفی بیش از نود مقاله قرآنی

۱- قرآن شناخت: مباحثی در فرهنگ آفرینی قرآن، تهران: طرح نو، ۱۳۷۴، ص ۳۱۰.

نام نویسنده تنظیم شده است و از هر مقاله این مشخصات ارائه می‌شود: نام نویسنده، عنوان مقاله، نام مترجم، عنوان نشریه، دوره، سال و شماره نشریه، تاریخ، شماره صفحات. هر شماره از فهرست مقالات فرهنگی اختصاص به فهرست مقالاتی دارد که در زمان انتشار آن شماره در نشریات منتشر شده است. در پایان هر شماره از فهرست، مشخصات نشریاتی که فهرست بر اساس آنها تنظیم شده آمده است. این فهرست یکی از بهترین فهرست‌هایی است که در زمینه شناخت مقالات قرآنی می‌توان از آن بهره جست.

مقالات و مصاحبه‌هایی می‌آید که در فصل پیش از انتشار این فصلنامه در نشریات کشور به چاپ رسیده باشد. مقالات بر اساس الفبای عنوان تنظیم می‌شود و این مشخصات از هر مقاله ارائه می‌گردد: نام مقاله، نام مؤلف، نام نشریه، شماره نشریه.

شماره نخست فصلنامه بینات در بهار ۱۳۷۳ منتشر شده و تاکنون دوازده شماره از آن انتشار یافته است. بینات از نشریات جدی در زمینه پژوهشها و مباحث قرآنی است.

۳- پایان‌نامه‌های قرآنی

۳- علوم قرآنی و تفسیر، مجله نمایه، ۱۳۷۰.

مجله نمایه منتشر کننده مندرجات جاری مجلات ایران در هر ماه است. نمایه علاوه بر انتشار صفحه عنوان مندرجات نشریات منتشره، نمایه‌ای موضوعی از مقالات نشریات معرفی شده در هر شماره دارد. نمایه موضوعی بر اساس رده‌بندی دیویی تنظیم شده است. در موضوع «علوم قرآنی» و «تفسیر» مشخصات کتابشناختی مقالات قرآنی هر ماه می‌آید و این مشخصات از هر مقاله ارائه می‌شود: عنوان مقاله، پدید آورنده، عنوان و شماره مجله.

۱- فهرست پایان‌نامه‌های قرآنی دانشجویان دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی. دفتر مطالعات و پژوهشهای فرهنگی معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی، [تهران]: معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۴، ۱۰۴ص.

این مجموعه فهرست پایان‌نامه‌های قرآنی است که به وسیله دانشجویان دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران نگارش یافته است. پایان‌نامه‌های معرفی شده در این فهرست به بیش از ۲۵۰ عنوان می‌رسد که در مقطع کارشناسی ارشد و دکترا در فاصله سالهای ۱۳۳۲ تا زمان انتشار فهرست، نگاشته شده است.

پایان‌نامه‌ها به تفکیک مقطع دکترا و کارشناسی ارشد دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی آمده است. نخست پایان‌نامه‌های مربوط به دانشگاه تهران معرفی شده است و به دنبال آن پایان‌نامه‌های دیگر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی به ترتیب ذیل آمده است: ۱- دانشگاه تربیت مدرس، ۲- دانشگاه امام صادق(ع)، ۳- دانشگاه فردوس مشهد، ۴- دانشگاه تربیت معلم، ۵- دانشگاه اصفهان، ۶- دانشگاه شیراز، ۷- دانشگاه شهید چمران اهواز، ۸- دانشگاه تبریز، ۹- دانشگاه علوم قرآن و حدیث. در انتهای فهرست مشخصات دو سه پایان‌نامه نیز بدون درج دانشگاه معرفی شده است.

نخستین شماره این نشریه در مرداد ۱۳۷۰ منتشر شد و وابسته به مرکز نشریات علمی و فرهنگی دبیرخانه هیأت امناء کتابخانه‌های عمومی می‌باشد. مجله نمایه از شماره ۱۹ خرداد ۱۳۷۲، نمایه موضوعی مجلات و روزنامه‌ها را به‌طور مشترک منتشر می‌کند. با این اقدام، در واقع بخش نمایه موضوعی این نشریه، فهرست موضوعی مقالات منتشره در تمامی نشریات ایران را دربر دارد.

۲- ۳- مقاله‌ها

مقالات قرآنی و مصاحبه‌ها، فصلنامه بینات، ۱۳۷۱-

در بخش مقالات قرآنی و مصاحبه‌های مجله بینات، که نشریه‌ای پژوهشی- تخصصی در زمینه مباحث قرآنی است، مشخصات کتابشناختی مقاله‌ها و مصاحبه‌های منتشره درباره قرآن آورده می‌شود. در هر شماره از این نشریه، مشخصات

نقص نمی‌باشد و این کاستیها جز با تذکر پژوهشگران برطرف نخواهد شد.»

پایان‌نامه‌ها یکی از منابع مهم در پژوهشها به‌شمار می‌رود و اغلب نه فهرست کامل از آنها منتشر شده است و نه به آسانی می‌توان برای مراجعه به آنها دست یافت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی یکی از نتایج اقبال و رویکردی که به قرآن شده است، تشکیل کتابخانه‌های تخصصی قرآن است. یکی از این کتابخانه‌ها، کتابخانه تخصصی قرآن وابسته به مرکز فرهنگ و معارف قرآن دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم است که بیش از ۷۵۰۰ عنوان کتاب دارد. در بخش پایان‌نامه‌های این کتابخانه بیش از ۲۲۰ عنوان پایان‌نامه قرآنی گردآوری شده است. دانشجویان رشته‌های علوم قرآنی و علاقه‌مندان به پژوهشهای قرآنی می‌توانند از خدمات این کتابخانه که در شهر مذهبی قم قرار دارد، بخصوص از بخش پایان‌نامه‌های قرآنی آن که تعداد آنها رو به افزایش است، استفاده کنند.

۳-۲- بخشی از کتاب

۱- الشلبی، محمدحسن. الكتاب والسنة. دليل الرسائل الجامعية في كلية الشريعة والدراسات الاسلامية بجامعة ام القرى. بمكة المكرمة من عام ۱۳۹۱ هـ الى عام ۱۴۰۱ هـ، دمشق: دار البصائر، ۱۴۰۳ هـ-۱۹۸۳ م، ص ۱۰۳-۱۶۵.

«دليل الرسائل الجامعية» فهرست پایان‌نامه‌های نگاشته شده فوق‌لیسانس و دکترا در «كلية الشريعة والدراسات الاسلامية» دانشگاه ام القرى مکه، در فاصله سالهای ۱۳۹۱ هـ تا ۱۴۰۱ هـ. است. در این فهرست پایان‌نامه‌ها در ذیل پنج موضوع العقيدة، الكتاب والسنة، الفقه واصوله، الدراسات الاسلامية، التاريخ الاسلامي والحضارة والنظم الاسلامية، معرفی شده است.

در بخش «الكتاب والسنة» ۷۳ پایان‌نامه شناسانده شده است. معرفی پایان‌نامه‌ها به صورت توصیفی است و هر بخش بر اساس الفبای عنوان پایان‌نامه تنظیم یافته است. نخست عنوان پایان‌نامه می‌آید. پس از آن نام دانشجو و استاد

فهرست پایان‌نامه‌های قرآنی دانشجویان دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی سومین نمایشگاه قرآن کریم تهران ۲-۱۶ بهمن ۱۳۷۴

از هر پایان‌نامه این مشخصات ارائه شده است:

عنوان، نگارنده، استاد راهنما، مقطع تحصیلی، دانشگاه، سال تنظیم. این مجموعه به مناسبت برگزاری سومین نمایشگاه قرآن کریم (۲-۱۶ بهمن ۱۳۷۴) در تهران با همکاری معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انتشار یافته است. گفتنی است این فهرست، نخستین و تنها فهرست منتشره شده مستقلی است که تاکنون به معرفی پایان‌نامه‌های قرآنی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی پرداخته است. این مجموعه علاوه بر کامل بودن آن در فراگیری همه پایان‌نامه‌های قرآنی، از جهت ارائه مشخصات کتابشناختی نیز نواقصی دارد؛ مثلاً در معرفی پایان‌نامه‌ها به استاد مشاور اشاره‌ای نشده است و یسا تعداد صفحات پایان‌نامه‌ها نیامده است؛ همچنین از برخی دانشگاهها فقط یک پایان‌نامه معرفی شده است؛ البته پدید آورنده به کاستیهای مجموعه در مقدمه فهرست اعتراف کرده است: «[این فهرست] یقیناً عاری از کاستی و

راهنما و تاریخ نگارش رساله آورده می‌شود. سپس در یک سطر به مباحث پایان‌نامه اشاره می‌شود. در ذیل این معرفی اجمالی، نظری گذرا به موضوع پژوهش و مطالب بررسی شده و نتایجی که دانشجو بدان دست یافته است می‌شود. به بخشها و فصلهای پایان‌نامه نیز اشاره می‌شود و به اجمال فهرست مطالب بخشها و فصلها نیز مرور می‌شود. در پایان هر بخش، در جدولی پایان‌نامه‌های معرفی شده آورده می‌شود. این جدول بر اساس عنوان پایان‌نامه، نوع پایان‌نامه (فوق لیسانس یا دکترا)، تاریخ نگارش پایان‌نامه، نام دانشجو، و استاد راهنما تنظیم شده است.

۳-۳- مقاله‌ها

۱- الرفاعی، عبدالجبار. رسائل جامعية حول القرآن الکریم. رساله القرآن، شماره ۸ (شوال، ذوالقعدة، ذوالحجه ۱۴۱۲ هـ) ص ۱۹۳-۲۰۸ و شماره ۱۰ (ربیع الثانی، جمادی الاولی، جمادی الثانیه) ص ۱۹۷-۲۱۲.

در این فهرست نزدیک به سی صد پایان‌نامه دانشگاهی نگاشته شده در کشورهای عربی در مقطع فوق لیسانس و دکترا معرفی شده است. به گفته مؤلف این فهرست شامل مهمترین پایان‌نامه‌های نگاشته شده به زبان عربی در باره قرآن است. نحوه تنظیم پایان‌نامه بر اساس الفبای عنوان پایان‌نامه‌هاست و از هر پایان‌نامه این مشخصات ارائه شده است: عنوان، پدید آورنده، مکان، نام دانشکده و دانشگاه، تاریخ و تعداد صفحات.

این مقاله در دو قسمت منتشر شده است. بخش نخست مقاله در شماره ۸ مجله رساله القرآن تا حرف جیم را دربر دارد و بخش دوم آن در شماره ۱۰ این نشریه از حرف راء به بعد را دربر می‌گیرد. برای نمونه نخستین پایان‌نامه چنین معرفی شده است: آداب الاجتماعیه كما تصورها «سورة النور»، حسن احمد الیک، مکه المکرمه، کلیة الشریعة، جامعة ام‌القری، ۱۴۰۲ هـ، ۴۱۶ ص.

۲- هاشم زاده، محمدعلی. فهرست پایان‌نامه‌های قرآنی موجود در

کتابخانه مرکز فرهنگ و معارف قرآن. پژوهشهای قرآنی، شماره ۷ و ۸، پاییز و زمستان ۱۳۷۵.

این فهرست شامل کپی پایان‌نامه‌های قرآنی موجود در کتابخانه تخصصی قرآن وابسته به مرکز فرهنگ و معارف قرآن دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم است و مشخصات بیش از ۲۲۰ عنوان پایان‌نامه قرآنی در مقطع کارشناسی ارشد و دکترا را دربر می‌گیرد. از این تعداد پایان‌نامه، یازده عنوان مربوط به مقطع دکتراست و مابقی آن در مقطع کارشناسی ارشد نگارش یافته است. پایان‌نامه‌ها بر اساس الفبای عنوان تنظیم شده است و از هر پایان‌نامه این مشخصات ارائه می‌شود: عنوان، موضوع، نگارنده، استاد راهنما، استاد مشاور، مقطع، دانشکده و دانشگاه، سال تنظیم، تعداد صفحات. (مؤلف در پایان مقاله، بر پایان‌نامه‌هایی که توضیح یا اطلاعاتی درباره آنها داشته نگاشته است. این مطلب برای شناخت بیشتر پایان‌نامه‌ها سودمند است. کتابخانه تخصصی قرآن مرکز فرهنگ معارف، پایان‌نامه‌های موجود در این فهرست را در کنار سایر خدمات خود، در اختیار پژوهشگران و دانشجویان رشته‌های قرآنی قرار می‌دهد.

۴- نرم افزارهای قرآنی

۴-۱ کتابهای مستقل

۱- معرفی نرم افزارهای قرآنی. دفتر مجامع و فعالیتهای فرهنگی با همکاری مؤسسه فرهنگی شریف، [تهران]: ستاد برگزاری چهارمین نمایشگاه بزرگ قرآن کریم، ۱۳۷۵، ۵۰ ص.

در این جزوه پنجاه صفحه‌ای که به مناسبت برگزاری چهارمین نمایشگاه بزرگ قرآن در تهران منتشر شده، ۲۳ نرم‌افزار قرآنی ارائه شده در این نمایشگاه معرفی شده است. گفتنی است ویرایشهای جدید نرم‌افزارها که از قابلیتها و امکانات جدیدی برخوردار شده‌اند نیز هر یک نرم‌افزار مستقل به شمار آمده است. این نرم‌افزارها عبارتند از: ۱-

سلسبیل انگلیسی، ۲- سلسبیل فارسی، ۳- صخر، ۴- تبیان ۱، ۵- تبیان ۲، ۶- قرآن الکریم (اللازهر)، ۷- علیم، ۸- تبیان عربی،

۹- تنزیل، ۱۰- تبیان انگلیسی (فرهنگ الفاظ و عبارات قرآن)،
۱۱- فرهنگ موضوعی قرآن (تبیان ۳)، ۱۲- حفیظ (حافظ)،
۱۳- کوثر، ۱۴- قدر، ۱۵- نور (معجم الفاظ)، ۱۶- قرآن کریم
(پژوهش)، ۱۷- کوثر ۲، ۱۸- هدی، ۱۹- مبین، ۲۰- توحید،
۲۱- هدای ویژه، ۲۲- کوثر ۳، ۲۳- تفاسیر شیعه.

معرفی هر یک از نرم افزارها در دو بخش انجام گرفته
است: الف- مشخصات، ب- امکانات و قابلیتها. در بخش
مشخصات این اطلاعات آمده است: سال و محل تولید،
صاحب امتیاز، مدیریت تولید، توزیع کننده، زبان محاوره
برنامه، قرآن با اعراب یا بدون اعراب، با ترجمه یا بدون
ترجمه قرآن و نام مترجم، کاربرد و قابلیت استفاده، همراه با
صوت یا بدون صوت، حجم برنامه، با قفل یا بدون قفل، تعداد
دیسکت، سیستم عامل و نوع سخت افزار. در بخش دوم،
امکانات و قابلیت‌هایی که در هر نرم افزار وجود دارد، شناسانده
شده است.

نخستین نرم افزار معرفی شده، نرم افزار سلسبیل
انگلیسی است. این برنامه نخستین نرم افزار قرآنی است که
تولید و عرضه شده است. عرضه نسخه اول این نرم افزار در
سال ۱۹۸۷ (۱۳۶۶) در لندن بوده که از این مشخصات
برخوردار است: زبان محاوره برنامه: انگلیسی، اعراب متن
قرآن ندارد، بدون ترجمه، کاربرد و قابلیت: استفاده عمومی،
بدون صوت، بدون قفل، یک دیسکت، سیستم عامل DOS و
نوع سخت افزار ۰۸۰۲۸۶ این نرم افزار از این امکانات و
قابلیت‌ها نیز برخوردار است: ۱- امکان دسترسی سریع به آیات،
۲- امکان بررسی متن آیات، ساختن حروف، کلمات و
عبارات آیات، ۳- امکان ساختن گروه آیات و ذخیره سازی
آنها، ۴- امکان عملیات منطقی بر گروه‌های آیات از قبیل
یافتن اشتراک، اجتماع و تفاضل دو گروه آیه، ۵- حجم بسیار
کم و قابل اجرا از روی دیسک.

آخرین نرم افزار معرفی شده، تفاسیر شیعه نام دارد. این
نرم افزار در سال ۱۳۷۵ به وسیله مؤسسه نشر حدیث و با
همکاری خانه کتاب ایران - وابسته به معاونت امور فرهنگی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - تهیه شده است. این نرم

افزار با هدف جمع آوری و ارائه کلیه تفاسیر شیعی نگاشته
شده از قرن سوم تا زمان حاضر انجام گرفته است و امکانات و
قابلیت‌های متنوعی، از جمله این موارد، در آن پیش بینی شده
است: ۱- دسترسی به ۶۳ دوره تفسیر در ۵۹۰ جلد (۲۷ دوره
فارسی و ۳۶ دوره عربی) در ۲۵۰۰۰۰ صفحه کتاب، ۲- امکان
دسترسی به تفاسیر از طریق آدرس دهی آیه و نام تفسیر و یا
تفاسیر و لغت یا ریشه، ۳- امکان دسترسی به ۲۱ ترجمه
مختلف قرآن، ۴- امکان دسترسی به ترجمه‌ها به صورت
تطبیقی، ۵- امکان دسترسی به قرائت ترتیل تمام قرآن با
صدای آقای پرهیزکار. این نرم افزار در یک دیسکت نوری
(CD) عرضه شده است.

۴- ۲- مقاله‌ها

۱- سهیلی پور، محمد. بررسی نرم افزارهای قرآن کریم. بینات،
شماره ۱- ۳، بهار- پاییز ۱۳۷۳.

در مقاله بررسی نرم افزارهای قرآن کریم که در سه شماره از
فصلنامه بینات - ویژه پژوهش‌های قرآنی - به چاپ رسیده
است، شناختی کلی از نرم افزارهای قرآنی ارائه می‌دهد.
همچنین در ضمن معرفی نرم افزارها، نقاط قوت و ضعف
آنها نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این مقالات یازده
نرم افزار معرفی می‌گردد که عبارتند از: ۱- تبیان ۱، ۲- تبیان ۲،
سلسبیل، ۴- تنزیل، ۵- فرهنگ موضوعی قرآن (تبیان ۳)، ۶-
قدر، ۷- نور، ۸- کوثر، ۹- صخر، ۱۰- علیم، ۱۱- حافظ.

از هر برنامه این مشخصات ارائه می‌شود: سال تولید،
محل تولید، صاحب امتیاز و سفارش دهنده برنامه. همچنین
امکانات و قابلیت‌های هر برنامه نیز بر شمرده می‌شود. به نقاط
قوت و به کاستی‌های نرم افزارها نیز اشاره می‌شود.

بخش اول این مقاله که در شماره نخست بینات (بهار
۱۳۷۳)، صفحه ۱۲۳ - ۱۳۱ به چاپ رسیده است، معرفی
نرم افزارهای «تبیان» ۱ و ۲ و «سلسبیل» و «تنزیل» و «فرهنگ
موضوعی قرآن» (تبیان ۳) را به عهده دارد.

در قسمت دوم مقاله (شماره دوم، تابستان ۱۳۷۳، ص ۱۳۵ -
۱۴۷) نرم افزارهای «قدر» و «نور» و «کوثر» شناسانده

و ارائه طرح یک نرم افزار ایده آل است. در این قسمت ویژگیهای نرم افزار ایده آل در دوازده محور بیان شده، و به چگونگی پیاده سازی نرم افزار ایده آل نیز اشاره رفته است.

۲- سهیلی پور، محمد. تکملة بررسی نرم افزارهای قرآن. بینات، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۷۵، ص ۱۷۲-۱۷۵.

این مقاله همچنان که عنوان آن حاکی است، تکملة مقاله بررسی نرم افزارهای قرآن است که در شماره یک تا سوم بینات (بهار - پاییز ۱۳۷۳) منتشر شده. در این مقاله پنج نرم افزار معرفی شده است که عبارتند از: ۱- نور، ۲- نشر، ۳- کوثر نسخه 2.5، ۴- هدی، ۵- صخر. از این پنج نرم افزار چهار مورد اول تولید داخل و آخری آنها - صخر - تولید خارج از کشور است. نرم افزارهای معرفی شده فقط یکی از آنها - نشر - جدید است و بقیه در مقالات مورد اشاره معرفی شده است؛ با این تفاوت که در این فاصله نسخه های جدید از این نرم افزارها، با امکانات و قابلیت های بیشتری عرضه شده است که در مقاله به آنها اشاره رفته است.

نرم افزار «نشر» را مؤسسه مطبوعاتی نشرآوران تولید و عرضه کرده است. مخاطب اصلی آن دانش آموزان است. این نرم افزار سؤالات مختلفی از متن قرآن و ترجمه آن را مطرح کرده است و متناسب با پاسخهایی که از انسان می گیرد، امتیاز می دهد.

امکانات و قابلیت های جدید نرم افزار «صخر» که در خارج از کشور تولید و عرضه شده است، عبارتند از: ارائه متن با اعراب و حرکات کامل قرآن (رسم الخط عثمان طه)، ارائه ترجمه برای کلمات غریب قرآن، ارائه تفسیر این کثیر در ضمن آیات، ارائه تحلیل موضوعی به صورت ساختار درختی و نمایه های اصلی و فرعی، صوت کامل قرآن با صدای استاد منشاوی، امکانات مفیدی برای حفظ قرآن و اجرای مسابقات آموزشی، امکان جستجوهای ترکیبی، شامل کلمه، ریشه کلمات و موضوع آیه، امکانات آموزش مربوط به علم تجوید، ارائه اطلاعات جانبی در باره قرآن، مانند اسماء کتاب و حفاظ و...، ارائه اطلاعات کتابشناسی کتابهای قرآنی،

دلیل الرسائل الجامعية

في كتيبة الشريعة والدراسات الإسلامية
بجامعة أم القرى - بمكة المكرمة

ص ۱۳۹۱ هـ / ۱۴۱۱ م

إعداد الدكتور

محمد حسن الشبلي

الأستاذ المساعد بكلية الشريعة والدراسات الإسلامية
بجامعة أم القرى

شده است. در پایان این بخش مقایسه ای نیز میان این سه نرم افزار انجام گرفته است: از جهت قدرت پژوهش، قدرت آموزش، تنوع و زیبایی رنگها و خطوط، فشردگی اطلاعات، سرعت عمل، استفاده از ایده های نو و مفاهیم جدید متناسب با کامپیوتر، برقراری ارتباط با استفاده کننده، زبان برنامه نویسی، امکان نگرش همه جانبه به قرآن، امکان چاپ و....

بخش سوم مقاله (شماره سوم، پاییز ۱۳۷۳، ص ۱۴۵ - ۱۴۹) شناساندن نرم افزار «صخر» و «علیم» و «حافظ» را که در خارج از ایران تولید و توزیع شده است، به عهده دارد. تولید کننده نرم افزار «صخر»، شرکت کامپیوتری بزرگی به نام «کمپانی العالمیه» است که در حوزه کشورهای عربی همچون عربستان، کویت، امارات، سوریه فعالیت دارد. نرم افزار «علیم» در مصر و نرم افزار «حافظ» در ترکیه تولید و عرضه شده است.

پایان بخش این مقاله، نگرشی به آینده نرم افزارهای قرآنی

امکان فیش برداری از بخش در قرآن و سازماندهی اطلاعات فیشها.

تکمله

همانطور که در آغاز این بخش گذشت، در فاصله انتشار دو قسمت گذشته و این بخش، چند کتابشناسی قرآنی دیگر مرتبط با قسمت اول و دوم این نوشته انتشار یافته است. در خاتمه برای تکمیل بحث، این کتابشناسیها را معرفی می‌کنیم:

۱- کتابهای مستقل

۱- آذرنوش، آذرتاش. تاریخ ترجمه از عربی به فارسی از آغاز تا عصر صفوی: ۱- ترجمه‌های قرآن. تهران: سروش، ۱۳۷۵، ۳۲۷ص.

کتاب از دو بخش سامان یافته است. در گفتار نخست بخش اول به چگونگی نثر عربی پرداخته شده است و از گفتار دوم تا بیست و یکم این بخش، ۲۱ ترجمه قرآن مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است. نخستین ترجمه‌ای که مورد بررسی قرار گرفته، تفسیر و ترجمه رسمی معروف به ترجمه تفسیر طبری است و آخرین آن، منهج الصادقین مولی فتح الله کاشانی است.

آثاری که در این بخش بررسی شده‌اند عبارتند از:

- ۱- تفسیر و ترجمه رسمی معروف به ترجمه تفسیر طبری، ۲-
- سوره مائده از قرآنی کوفی، با ترجمه استوار فارسی، ۳-
- ترجمه‌های قدیم از قرآن کریم، ۴- قرآن شماره ۴: متنی پارسی از قرن چهارم هجری، ۵- ترجمه‌های آهنگین از دو جزء قرآن مجید، ۶- تفسیر قرآن پاک: قطعه‌ای از تفسیری بی‌نام به فارسی، ۷- بخشی از تفسیری کهن، ۸- تفسیر قرآن مجید: نسخه محفوظ در کتابخانه دانشگاه کمبریج، ۹- تفسیری بر عثری از قرآن مجید، ۱۰- ترجمه قرآن موزه پارس، ۱۱-
- ترجمه و قصه‌های قرآن از روی نسخه موقوفه بر تربت شیخ جام، مبتنی بر تفسیر ابوبکر عتیق نیشابوری، ۱۲- گزاره‌ای از بخشی از قرآن کریم: تفسیر شنقی، ۱۳- کشف الاسرار و عدة لابرار، معروف به تفسیر خواجه عبدالله انصاری، ۱۴- تحریری متفاوت از ترجمه‌ها و تفسیرهای میدی، ۱۵-

روح الجنان و روح الجنان، معروف به تفسیر ابوالفتح رازی، ۱۶- تفسیر بصائر یمینی، ۱۷- ترجمه قرآن نسخه مورخ ۵۵۶ هجری، ۱۸- تفسیر گازر یا جلاء الأذهان و جلاء الاخوان، ۱۹- مواهب علیّه یا تفسیر حسینی، ۲۰- ترجمه الخواص (خطی) ابوالحسن علی بن حسن زواره‌ای، ۲۱- منهج الصادقین مولی فتح الله کاشانی.

مؤلف آثاری را که از نظر ترجمه از ویژگی خاص برخوردار بوده برگزیده و بر اساس زمان تألیف آنها مورد بررسی قرار داده است. در ذیل هر اثر نخست مشخصات کتابشناختی آنها می‌آید، سپس نثر هر کتاب از دیدگاه زبانشناسی تاریخی بررسی می‌گردد و ترجمه‌های آن با کهن‌ترین قرآن سنجیده شده و دوری آنها نسبت به یکدیگر مقایسه می‌شود.

در بخش دوم کتاب نمونه‌هایی از ترجمه‌هایی که شامل نکته‌های دشوار است، انتخاب شده و میان آنها سنجش شده است. ترجمه‌ها در ذیل سر فصلهایی انتخاب شده - مانند قید تمیز، قید حالت و... - بر حسب ترتیب زمانی آورده شده و میان آنها مقایسه شده است.

۲- کتابشناسی کتب علوم قرآنی. تهیه و تدوین دفتر مجامع و فعالیتهای فرهنگی معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران: چهارمین نمایشگاه بزرگ قرآن کریم، ۱۳۷۵، ۱۴۳ص.

این کتابشناسی که به مناسبت چهارمین نمایشگاه بزرگ قرآن کریم انتشار یافته، مشخصات ۹۹۸ اثر قرآنی را دربردارد. آثار معرفی شده نخست به بخش کتابهای فارسی، عربی و کتب منتشره در سال ۱۳۷۵ تقسیم می‌گردد و در هر بخش تقسیمات خردتری وجود دارد. در بخش کتابهای فارسی، آثار در ذیل این موضوعات معرفی می‌گردد: ۱- تفاسیر، ۲- اعراب قرآن، اسباب نزول، آیات الاحکام، تاریخ قرآن، اعجاز قرآن، ۳- قرائت و تجوید قرآن، ۴- آموزش قرآن: روخوانی، ۵- اعتقادی، اخلاقی، تربیتی، ۶- اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، تاریخی، ۷- معجم و فرهنگنامه‌های قرآنی، ۸- قصص و

داستانهای قرآنی، ۹- قرآن و علوم روز، ۱۰- ویژه کودکان و نوجوانان.

کتابهای به زبان عربی نیز در ذیل این موضوعات شناسانده می‌شود: ۱- تفاسیر، ۲- قرائت و تجوید، اسباب نزول، آیات الاحکام، اعراب القرآن، ۳- قرآن و علوم روز، ۴- قصص قرآن، ۵- المعجم، ۶- موضوعات: اعتقادی، اخلاقی، تربیتی و اجتماعی، سیاسی و اقتصادی.

کتابهای منتشره در سال ۱۳۷۵ در دو قسمت بزرگسال و کودک و نوجوان معرفی می‌گردد.

آثار معرفی شده در ذیل هر موضوع بر اساس الفبای عنوان کتاب تنظیم یافته است و از هر اثر این مشخصات ارائه می‌گردد: ۱- عنوان، مؤلف، محل نشر، تاریخ نشر، و در برخی موارد نوبت چاپ، قطع و قیمت.

۲- بخشی از کتاب

۱- نقدی، محمد؛ قرایی، سید علی قلی؛ انصاری، محمدرضا. آشنایی با ترجمه‌ای موجود در مرکز ترجمه قرآن مجید... ویژه نامه مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی به مناسبت چهارمین نمایشگاه قرآن کریم، قم: مرکز ترجمه قرآن مجید، به زبانهای خارجی، ۱۳۷۵، ص ۴۹-۷۲.

در این فهرست ترجمه‌های قرآن موجود در مرکز ترجمه قرآن به زبانهای مختلف دنیا به ترتیب الفبای زبان ترجمه شده شناسانده شده است. ترجمه‌ای قرآنی با زبان آلبانی آغاز و به زبان یونانی ختم می‌شود. در ذیل هر زبان این مشخصات از ترجمه قرآن به آن زبان آورده می‌شود: کشورهای گوینده، تعداد جمعیت گوینده، تعداد مسلمانان گوینده، تعداد ترجمه کامل چاپ شده، تعداد پاره ترجمه‌ها و گزیده‌های چاپ شده، اولین ترجمه چاپ شده، رایجترین ترجمه‌ها. برای نمونه ترجمه‌های قرآن به نخستین زبان معرفی شده آورده می‌شود: کشور گوینده: آلبانی، تعداد جمعیت گوینده: ۵ میلیون، تعداد مسلمانان گوینده: ۴ میلیون، تعداد ترجمه کامل چاپ شده: ۴، تعداد پاره ترجمه‌ها و گزیده‌های چاپ شده: ۳، اولین ترجمه چاپ شده: ح- شرف احمدی: ۱۹۹۲ م، رایجترین ترجمه‌ها:

ح- شریف احمدی.

ترجمه‌های معرفی شده در این فهرست شامل ۷۱ زبان است.

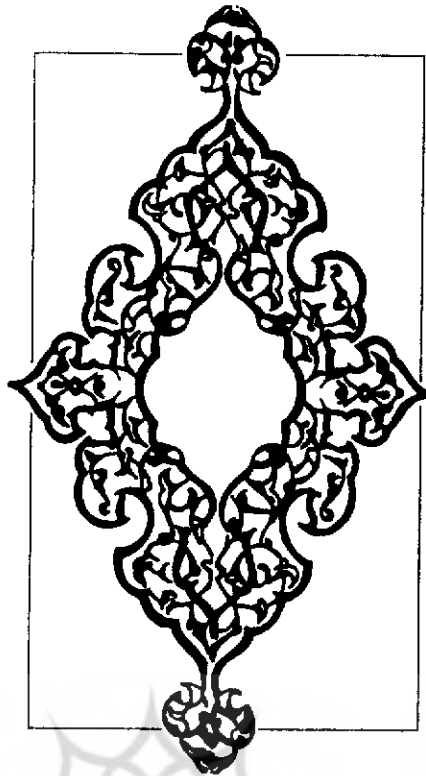
۲- نقدی، محمد؛ قرایی، سید علی قلی؛ انصاری، محمدرضا. آمار اجمالی قرآنهاى مترجم (اعم از كامل و ناقص) به زبانهای خارجی موجود در مرکز ترجمه قرآن مجید تا اول دی ماه ۱۳۷۵، ویژه نامه مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی به مناسبت چهارمین نمایشگاه قرآن کریم - تهران، قم: مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی، ۱۳۷۵، ص ۲۵-۲۷.

در این فهرست تعداد مترجمان و تعداد مجلدات قرآنهاى ترجمه شده موجود در مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای مختلف دنیا، شناسانده شده است. فهرست بر اساس الفبای نام زبان کشورهای تنظیم یافته است. ترجمه‌ای معرفی شده شامل ۷۱ زبان است و این مشخصات از هر ترجمه ارائه می‌گردد: زبان، نام لاتین، تعداد مجلدات و تعداد مترجمان.

۳- نقدی، محمد؛ قرایی، سید علی قلی؛ انصاری، محمدرضا. آماری از ترجمه‌های کامل و جایی قرآن به زبان فارسی. ویژه نامه مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی به مناسبت چهارمین نمایشگاه قرآن کریم - تهران، قم: مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی، ۱۳۷۵، ص ۲۸-۴۱.

در این فهرست آماری از ترجمه‌های کامل و چاپی قرآن به زبان فارسی از گذشته تاکنون ارائه شده است. این آمار بر اساس نسخه‌های موجود در مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی و نسخه‌های موجود در دفتر مجامع و فعالیتهای فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی فراهم آمده است.

ترجمه‌ها بر اساس ترتیب زمان ترجمه تنظیم یافته است و از هر ترجمه مشخصات کتابشناختی در دسترس ارائه شده است. در این فهرست چهل ترجمه قرآن به زبان فارسی شناسانده شده است. برای نمونه نخستین و آخرین آنها آورده می‌شود:

است، ۶۳ عنوان اثر دیگر، مرتبط با موضوع غریب القرآن معرفی شده است. آثار معرفی شده بر اساس الفبای عنوان تنظیم گشته و از هر اثر این مشخصات ارائه می‌گردد: عنوان کتاب، مؤلف (تاریخ وفات)، محل نشر، ناشر، تاریخ نشر. تعداد صفحات. در ذیل برخی از آثار توضیحات دیگری همچون زبان، نسخه خطی، چاپ سنگی، و... آمده است. گفتنی است در آغاز این مقاله به برخی از اشتباهات راه یافته در کتابشناسی غریب القرآن نیز اشاره رفته است.

۲- هاشم زاده، محمدعلی. کتابشناسی قرآن و

اهل بیت (ع). پژوهشهای قرآنی، شماره ۵- ۶، بهار و تابستان ۱۳۷۵، ص ۳۶۲-۳۸۹.

این کتابشناسی معرفی کتابهای نگاشته شده در باره قرآن و اهل بیت و یا آثاری که بخشی از آنها در این زمینه است، به عهده دارد. آثار معرفی شده به زبانهای فارسی، عربی و اردو است و بر اساس حروف الفبای عنوان تنظیم یافته است. در این کتابشناسی ۲۷۷ عنوان شناسانده شده و از هر اثر این مشخصات ارائه می‌گردد: عنوان اثر، زبان، مؤلف، محل نشر، ناشر، تاریخ نشر، تعداد جلد، صفحه، مأخذ. برای نمونه نخستین و آخرین اثر معرفی شده آورده می‌شود.

۱. آیین هدایت در اثبات ولایت از نظر قرآن و سنت

(فارسی)، ابراهیم احمد امینی نجفی، تهران، کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۹۲، جلد ۳، ۵۱۰-۳۸۲-۴۹۱، ص. شیعه.

۲۷۷. ولایت از دیدگاه قرآن، عبدالرسول حقانی، تبریز،

مکتب شیعیان تبریز، شفق، ۱۳۵۲، ۴۳۰، ص.

۱. قرآن کریم: ترجمه ابوالفضل رشید الدین میبیدی، در سال ۵۲۰ قمری ترجمه شده است.

۴۰. تفسیر نور: با ترجمه و حواشی مختلفی از دکتر خرم دل که در سال ۱۳۷۰ ش پایان یافته و چاپ دوم آن متعلق به ۱۳۷۴ ش می‌باشد.

۴- نقدی، محمد؛ قرایی، سید علی قلی؛ انصاری، محمدرضا. روند تاریخی ترجمه‌های کامل قرآن به زبانهای دنیا بر اساس اولین نسخه چاپ شده. ویژه نامه مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی به مناسبت چهارمین نمایشگاه

قرآن کریم - تهران، قم: مرکز ترجمه قرآن مجید به زبانهای خارجی، ۱۳۷۵، ص ۲۱-۲۷.

در این نمودار نخستین ترجمه‌های قرآن به زبانهای مختلف دنیا بر اساس تاریخ ترجمه‌ها معرفی شده است. نخستین ترجمه معرفی شده، به زبان فارسی و مربوط به قرن چهارم هجری است. آخرین ترجمه به زبان بلتی و مربوط به قرن بیستم میلادی است. ترجمه‌های معرفی شده در این نمودار شامل ۷۱ زبان است و این مشخصات از هر ترجمه آمده است: قرن هجری، قرن میلادی، افزایش تعداد زبان، جمع زبانهای ترجمه شده، زبان، سال نشر هجری، سال نشر میلادی، اولین مترجم، سال چاپ.

۳- مقاله‌ها

۱- صادقی، محسن، تکملة کتابشناسی غریب القرآن. بینات، شماره ۹، بهار ۱۳۷۵، ص ۱۷۴-۱۸۰.

این فهرست، تکملة کتابشناسی غریب القرآن نوشته فرج الله غلامی در شماره ۷ و ۸ فصلنامه بینات است، در مقاله یاد شده، مشخصات کتابشناختی ۳۳۹ اثر نگاشته شده در زمینه غریب القرآن گرد آمده است. در این فهرست که تکملة مقاله فوق